

Comparative Analysis of the Relationship between Power Structures and the Stability/Instability of Political Parties in Authoritarian, Democratic, and Semi-Authoritarian Systems

Moslem Khosravy Zargaz^{*}

Vahid Sinaee^{**}

Political parties, as intermediary institutions between the state and society, play a fundamental role in strengthening democratic processes and enhancing the efficiency of governance. However, the durability and stability of these parties are directly influenced by the structural characteristics of power within different political regimes. The present study adopts a comparative approach to examine the relationship between the structure of political power and the stability or instability of political parties.

The central research question is: Why do political parties remain stable in some regimes while persisting instability characterizes others? In response, the study hypothesizes that the constituent elements of power structures—including the nature of political authority, the mode of power distribution and participation, the separation of powers, and the role of informal institutions—function as key determinants of party stability or instability across democratic, authoritarian, and semi-authoritarian regimes.

The findings indicate that, within democratic structures, despite organizational weaknesses and socio-economic pressures, conditions exist that facilitate party continuity and stability. In contrast, in

^{*} Ph.D. Student in Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

moslem.khosravy@birjand.ac.ir
0009-0009-1086-4957

^{**} Corresponding Author: Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

sinaee@um.ac.ir
0000-0003-3985-2449

authoritarian structures, the concentration of power and the suppression of political competition result in the establishment of state-dominated single-party systems and the decline of alternative parties. Semi-authoritarian regimes, which ostensibly employ democratic mechanisms but operate in practice with authoritarian tendencies, exhibit shorter party life cycles and reduced overall party stability.

Keywords: Power Structure, Authoritarianism, Democratic, , semi-authoritarianism, political party

Introduction

Political parties, as intermediary institutions between the state and society, play a vital role in consolidating democracy, aggregating interests, and enhancing governance efficiency. However, their durability and performance are heavily influenced by the prevailing institutional environment and the structure of power. A review of the literature indicates that while prior studies have emphasized sociological, economic, and legal factors in party instability, the systematic role of the “structure of power” as an independent variable has received relatively little attention. This study addresses this theoretical gap by proposing an analytical framework based on the “structure of power,” defined along two dimensions: the mechanism of power transfer (competitive versus monopolized) and the quality of power distribution (centralized versus decentralized), which manifest across three ideal-typical regime forms: democratic, authoritarian, and semi-authoritarian.

Research Findings

In authoritarian structures, the concentration of power, suppression of political competition, and dominance of informal and security institutions render party independence and stability virtually impossible. Parties in such contexts are either entirely eliminated or transformed into instruments for regime legitimation and the distribution of rents. Dependence on individual leadership, weak social bases, lack of broad organizational capacity, and the threat of

judicial-security dissolution shorten party life cycles and make them entirely contingent on the central power nucleus.

In contrast, democratic structures, by providing an institutional environment composed of transparent electoral laws, free media, separation of powers, and independent oversight bodies, enable healthy competition and the institutionalization of parties. Party stability in this context arises from responsiveness to public demands, programmatic consistency, and internal cohesion. Nevertheless, these structures are not immune to instability. Factors such as personalized politics (charismatic dependency), ideological polarization, internal corruption, and inability to respond to socio-economic crises can lead to party decline or replacement. Crucially, however, such instability occurs within the legal framework and through electoral competition, allowing the system to reproduce and reform party institutions.

Semi-authoritarian structures create a complex and dualistic environment. These regimes maintain the formal appearance of democracy (e.g., elections and multiparty systems) while employing undemocratic tools—media control, electoral engineering, and legal and financial restrictions—that severely constrain competition. In this context, ruling parties or “loyal pseudo-opposition” parties are strengthened, whereas independent opposition parties are marginalized, weakened, and isolated. The absence of genuine competition, systemic inequalities in resource access, and widespread public distrust prevent even permitted parties from playing effective representative roles, thereby undermining institutional stability. Party life cycles are shorter and highly dependent on developments within the inner circles of power.

Conclusion

In conclusion, political party stability is neither accidental nor incidental but a direct and systematic outcome of power structure design. Democratic structures, by creating competitive impulses and opportunities for reform, provide the conditions for party dynamism and relative longevity. Conversely, authoritarian and semi-authoritarian structures, through mechanisms of monopoly, control, and exclusion, inherently generate party instability. This study demonstrates that any effort to strengthen party systems and

consolidate democracy requires fundamental attention to reforming power structures toward a competitive, decentralized, and accountable framework.

References

- Azadi, Esmail. (2019) *Genealogy of Political Currents and Pathology of Parties in Iran*. Tehran: Sales Publications.
- Attaway, Marina. (2007) *Transition to Quasi-Democracy or Quasi-Authoritarianism*. Translated by Saeed Mirterrabi. Tehran: Ghomes Publications.
- Ahmadi, Mona et al. (2022) "Legal Obstacles to the Establishment and Development of Political Parties in Iran: A Critique of the 2016 Law on the Activities of Political Parties and Groups." *Quarterly Journal of Politics*, Year 5, No. 11, pp. 342-360.
<https://doi.org/10.30510/psi.2022.319702.2801>
- Akhavan Kazemi, Bahram. (2009) *Causes of the Inefficiency of Political Parties in Iran*. Tehran: Islamic Revolution Documents Center.
- Ardestani, Mahmoud. (2010) *Democracy and the Military in Egypt*. Tehran: Ziaei Publications.
- Smith, Brian Clive. (2008) *Understanding Third World Politics: Theories of Development and Political Change*. Translated by Amirmohammad Yousefi and Mohammad Saeed Ghaeni Najafi. Tehran: Political and International Studies.
- Ashrafi, Akbar. (2018) "Examining the Philosophy of Formation and Reasons for the Suspension of the Islamic Republican Party's Activities." *Iranian Political Sociology*, No. 2, pp. 67-90.
- Emam Jomehzadeh, Seyed Javad, and Seyed Davoud Masoumi. (2010). "Rentierism and Its Impact on the State-Party Relationship in Iran (1951-1979)." *Contemporary Political Essays*, Year 1, No. 1, pp. 33-49.
- Ayoubi, Hojatollah (2001) *Political Parties in the West*. Tehran: Soroush Publications.
- Bakhshi Ani, Reza et al. (2022) "Democracy or Dictatorship: The Effect of Political System Type on Economic Institutions." *Quarterly Journal of Economic Research and Policies*, Year 30, No. 102, pp. 53-78.
<http://dx.doi.org/10.52547/qjerp.30.102.53>
- Blondel, Jean. (1999) *Comparative Government*. Translated by Ali Morshedizad. Tehran: Islamic Revolution Documents Center.

- Pirouz, Majid. (2021) Analysis of Institutional Barriers to the Institutionalization of the Islamic Republican Party. Doctoral Dissertation in Political Science, Supervisor: Seyed Alireza Beheshti, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University.
- Tabriznia, Hossein. (1998) Some Causes of Political Party Instability in Iran. Tehran: Siavash Publications.
- Duverger, Maurice. (2007) Political Parties. Translated by Rahim Oloumi. Tehran: Amir Kabir Publications.
- Shahbazi, Mahboob. (2001) The Fate of Democracy: The Role of Elections in Iran's Democratic Process. Tehran: Roozneh Publications.
- Abbasi, Reza. (2020) Political Systems in the Contemporary Era. Tehran: Islamic Azad University Publications.
- Alam, Mohammad Reza. (2000) The Share of Iranian Political Culture in the Instability of Political Parties from the First Parliament to the Fall of the Qajar Dynasty. Doctoral Dissertation, Supervisor: Ali Asghar Mossadegh, Faculty of Law and Political Science, Shahid Beheshti University.
- Ghazi (Shariatpanahi), Abolfazl (2004) Constitutional Law and Political Institutions, 12th Edition. Tehran: Mizan Publications.
- Ghanavati, Nasrin et al. (2017) "Reproduction of Rentier Structure in Iran." Strategic Studies in Public Policy (Globalization Strategic Studies), Year 7, No. 25, pp. 203-221.
- Ghovan, Abdolali (1992) Political Development and Administrative Transformation. Tehran: Ghomes Publications.
- Katz, Richard S., and William Crotty (2016) Handbook of Party Politics. Translated by Mohsen Mirdamadi and Seyed Alireza Beheshti Shirazi. Tehran: Roozneh Publications.
- Kavian, Mahmoud (2009) Islamic Movements in Egypt. Tehran: Khat-e Sevvom Publications.
- McLean, Iain (2002) The Concise Oxford Dictionary of Politics. Translated by Hamid Ahmadi. Tehran: Mizan Publications.
- Montesquieu, Charles de. (1994) The Spirit of the Laws. Translated by Ali Akbar Mohtadi. Tehran: Amir Kabir Publications.
- Nouzari, Hassan Ali (2002) Political Parties and Party Systems. Tehran: Gostareh Publications.
- Weber, Max (2016) Economy and Society. Translated by Mohammad Emadzadeh et al. Tehran: SAMT Publications.
- Hemmati, Zahra et al. (2023) "Applying the Causal Layered Analysis Method to Analyze the Dysfunction of Political Parties in Iran (1906-

- 2021)." *Siasat-e Motalea Quarterly*, Vol. 11, No. 1, pp. 141-162.
<https://doi.org/10.22034/sm.2023.528931.1693>.
- Abdullah, W. J. (2016) Assessing party structures: Why some regimes are more authoritarian than others. *Australian Journal of International Affairs*, 70 (2), 121–140. <https://doi.org/10.1080/10357718.2016.1151859>.
- Bill, J. A. (1973) The plasticity of informal politics: The case of Iran. *Middle East Journal*, 27(2), 131–151.
<http://www.jstor.org/stable/4325054>.
- Bryan, A. (2021) Political parties and republican democracy. *Contemporary Political Theory*, 21(2), 262-282.
<https://doi.org/10.1057/s41296-021-00499-5>.
- Dahl, R. A. (1971) *Polyarchy: Participation and opposition*. Yale University.
Press. https://dispes.units.it/sites/dispes.units.it/files/all_pers/Dahl%20Polyarchy001.pdf.
- Della Porta, D. (2004) Political parties and corruption: Ten hypotheses on five vicious circles. *Crime, Law and Social Change*, 42(1), 35–60.
<https://doi.org/10.1023/B:CRIS.0000041038.99879.9c>.
- Easton, D. (2024) *The analysis of political structure*. Routledge
- Ekman, J. (2009) Political participation and regime stability: A framework for analyzing hybrid regimes. *International Political Science Review*, 30(1), 7–31. <https://doi.org/10.1177/0192512108097054>.
- Gill, Graeme. (1987) The single party as an agent of development: Lessons from the Soviet experience. *World Politics*, 39 (4), 566–578.
<https://doi.org/10.2307/2010292>.
- Gray, J. (2016, February 13) The role of political parties in Putin's hybrid-regime. *E-International Relations*.
<https://www.e-ir.info/2016/02/13/the-role-of-political-parties-in-putins-hybrid-regime>.
- Gugin, L. C. (2008) The impact of political structure on the political power of women: A comparison of Britain and the United States, 37–56.
<https://doi.org>
- Hafner, Fink D. (2024) *Party system changes and challenges to democracy: Slovenia in a comparative perspective*. Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-54949-6>.

- Linz, J. J. (1964) An authoritarian regime: Spain. In E. Allardt & Y. Littunen (Eds.), *Cleavages, ideologies and party systems* (pp. 291–341). Helsinki: Transactions of the Westermarck Society.
- (2000) *Totalitarian and authoritarian regimes*. Lynne Rienner Publishers.
- Moe, T. M. (2005) Power and Political Institutions. *Perspectives on Politics*, (3), 215–233.
<https://doi.org/10.1017/S1537592705050176>.
- Pildes, R. H. (2002) Constitutionalizing democratic politics (Public Law and Legal Theory Working Paper Series, No. 44). New York University School of Law.
<https://ssrn.com/abstract=317800>.
- Pinto, António Costa. (2002) Elites, single parties and political decision-making in fascist-era dictatorships. *Contemporary European History*, 11(3), 429–454. <https://doi.org/10.1017/S0960777302003053>.
- Przeworski, A. (1991) *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge University Press.
- Reuter, O. J. (2021) Why do ruling parties extend authoritarian rule? Examining the role of elite institutions and mass organization (V-Dem Working Paper Series 2021:118). V-Dem Institute, University of Gothenburg.
https://www.v-dem.net/media/publications/wp_118_final.pdf.
- Rye, D. (2015) Political parties and power: A new framework for analysis. *Political Studies*, 63(5), 1052–1069.
<https://doi.org/10.1111/1467-9248.12158>.
- Sondrol, P. C. (2007) Paraguay: A semi-authoritarian regime? *Armed Forces & Society*, 34(1), 46–66.
<https://doi.org/10.1177/0095327X06295513>.
- World Scientific. (2025) *Authoritarian party systems*. World Scientific. Retrieved April 10, 2025, from.
<https://www.worldscientific.com>
- Zahirinejad, M. (2016) Hybrid regime and rentier state: Democracy or authoritarianism in Iran? *Hemispheres: Studies on Cultures and Societies*, 31(4), 21–31.
<https://doi.org/10.15804/hso160402>.

دوفصلنامه علمی «پژوهش سیاست نظری»

شماره سی و هشتم، پاییز و زمستان ۱۴۰۴: ۲۲۰-۱۹۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۶

نوع مقاله: پژوهشی

تحلیل تطبیقی رابطه ساختار قدرت و پایداری / ناپایداری احزاب سیاسی در ساختارهای اقتدارگرا، دموکراتیک و شبه‌اقتدارگرا

مسلم خسروی زارگر *

وحید سینائی **

چکیده

احزاب سیاسی به عنوان نهادهای میانجی میان دولت و جامعه، نقشی بنیادین در تقویت فرایندهای دموکراتیک و ارتقای کارآمدی نظام حکمرانی ایفا می‌کنند. با این حال دوام و پایداری این احزاب به طور مستقیم تحت تأثیر ویژگی‌های ساختاری قدرت در انواع رژیم‌های سیاسی قرار دارد. پژوهش حاضر با رویکردی تطبیقی، به واکاوی رابطه میان ساختار قدرت سیاسی و پایداری یا ناپایداری احزاب سیاسی می‌پردازد. پرسش اصلی این است که چرا احزاب سیاسی در برخی از رژیم‌های سیاسی پایدارند، در حالی که در برخی دیگر دچار ناپایداری می‌شوند؟ در پاسخ به این پرسش، فرضیه پژوهش اینگونه مطرح می‌شود که مؤلفه‌های سازنده ساختار قدرت شامل: سرشت حاکمیت سیاسی، شیوه توزیع و مشارکت در قدرت، تفکیک قوا و نهادهای غیر رسمی ساختار قدرت، در چارچوب انواع رژیم‌های سیاسی اعم از دموکراتیک، اقتدارگرا و شبه‌اقتدارگرا، عامل تعیین‌کننده در ثبات یا بی‌ثباتی احزاب سیاسی محسوب می‌شود.

* دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

moslem.khosravy@birjand.ac.ir
<https://orcid.org/0009-0009-1086-4957>

** نویسنده مسئول: دانشیار علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

Sinaee@um.ac.ir
<https://orcid.org/0000-0003-3985-2449>

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در ساختارهای دموکراتیک، علی‌رغم وجود ضعف‌های سازمانی و فشارهای اجتماعی-اقتصادی، زمینه‌های لازم برای تداوم و ثبات احزاب فراهم می‌گردد. در مقابل، در ساختارهای اقتدارگرا، تمرکز قدرت و حذف رقابت سیاسی به شکل‌گیری نظام تک‌حزبی دولتی و زوال سایر احزاب منجر می‌شود. همچنین در رژیم‌های شبه‌اقتدارگرا که در ظاهر از سازوکارهای دموکراتیک بهره می‌گیرند اما در عمل رویکردی اقتدارگرایانه دارند، چرخه حیات احزاب، کوتاه‌تر بوده و میزان پایداری آنها، کاهش می‌یابد.

واژه‌های کلیدی: ساختار قدرت، اقتدارگرایی، دموکراتیک، شبه‌اقتدارگرایی، حزب

بیان مسئله

احزاب سیاسی به عنوان نهادهای واسطه بین دولت و جامعه، نقش کلیدی در تحقق دموکراسی، مشارکت سیاسی و ثبات ساختارهای قدرت سیاسی ایفا می‌کنند. این نهادها با سازمان‌دهی منافع گروه‌های مختلف اجتماعی، تربیت نخبگان سیاسی و ارائه برنامه‌های سیاستی، به شکل‌گیری حکمرانی مطلوب کمک می‌کنند. به لحاظ نظری، احزاب سیاسی، گروه‌های سازمان‌یافته‌ای هستند که با هدف دستیابی به قدرت سیاسی و تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی تشکیل می‌شوند. این نهادها به عنوان حلقه‌های ارتباطی بین دولت و جامعه مدنی عمل می‌کنند و نقش مهمی در نمایندگی منافع گروه‌های مختلف اجتماعی دارند. ماکس وبر، احزاب سیاسی را فرزندان دموکراسی می‌داند و معتقد است که این نهادها در جوامع مدرن به عنوان ابزار برای رقابت سیاسی و دستیابی به قدرت به کار می‌روند (وبر، ۱۳۹۵: ۱۹۵).

احزاب سیاسی در طول تاریخ، تحولات زیادی را پشت سر گذاشته‌اند. ابتدا احزاب به شکل کمیته‌های انتخاباتی ظاهر شدند که وظیفه آنها، جلب حمایت از نامزدها و تأمین منابع مالی برای مبارزات انتخاباتی بود. با گذشت زمان، این کمیته‌ها به گروه‌های پارلمانی تبدیل شدند و نخستین احزاب سیاسی شکل گرفتند. امروزه احزاب سیاسی به عنوان عناصر اساسی حیات سیاسی در نظر گرفته می‌شوند که بدون آنها، رقابت‌های سیاسی دچار بی‌نظمی خواهد شد (دوورژه، ۱۳۸۶: ۱۶۲). احزاب سیاسی از طریق تسهیل فرآیند مشارکت سیاسی، شناسایی، پرورش و گزینش نخبگان و انتقال مطالبات و خواسته‌های اجتماعی به ساختار قدرت، زمینه‌های پویایی و تحرک نظام سیاسی را فراهم می‌سازند. همچنین آنها در فرآیند جامعه‌پذیری سیاسی، تجمیع منافع اجتماعی و بسیج رأی‌دهندگان نیز تأثیرگذارند (نوذری، ۱۳۸۱: ۸۷-۹۰).

هرچند در برخی جوامع، احزاب سیاسی از پایداری نهادی و تاریخی برخوردار هستند، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه با پدیده ناپایداری احزاب سیاسی مواجه هستیم. در کشورهایی مانند ایالات متحده، انگلیس و فرانسه، احزاب سیاسی دارای پیشینه چندصدساله هستند و مشارکت سیاسی بدون آنها عملاً غیرقابل تصور است. احزاب در این کشورها عمیقاً در بستر اجتماعی و فرهنگی این جوامع نهادینه

شده‌اند. در مقابل در کشورهای در حال توسعه، احزاب اغلب با ضعف در تداوم فعالیت، انسجام سازمانی محدود و فقدان پیوندهای پایدار با جامعه روبه‌رو هستند. ناپایداری احزاب سیاسی در این کشورها به معنای ناتوانی در ایفای نقش واسطه‌گر مؤثر میان جامعه و حکومت، فقدان برنامه‌محوری و وابستگی شدید به شخصیت‌های سیاسی به جای اتکا به پایگاه اجتماعی است که نتیجه آن می‌تواند انحلال‌های پیاپی، ائتلاف‌های موقت، تغییرات سریع در مواضع ایدئولوژیک و ساختار درون‌حزبی شکننده باشد. در چنین شرایطی، احزاب سیاسی نه تنها نمی‌توانند نقش اساسی در نهادینه‌سازی دموکراسی داشته باشند، بلکه امکان دارد به ابزاری در خدمت بازتولید قدرت حاکم تبدیل گردند.

با توجه به آنچه گفته شد، پرسش اصلی پژوهش حاضر اینگونه مطرح می‌شود که چرا احزاب سیاسی در برخی از کشورها، پایدار و در برخی، ناپایدار هستند؟ در راستای پاسخ به پرسش پژوهش، فرضیه اینگونه مطرح می‌شود که مؤلفه‌های ساختار قدرت شامل: سرشت حاکمیت سیاسی، نحوه توزیع و مشارکت در قدرت، تفکیک قوا و نهادهای غیررسمی ساختار قدرت، در بستر انواع رژیم‌های سیاسی اعم از دموکراتیک، اقتدارگرا و شبه‌اقتدارگرا، نقش تعیین‌کننده‌ای در پایداری و ناپایداری احزاب سیاسی ایفا می‌کنند.

پژوهش حاضر در نظر دارد تا با رویکردی تطبیقی و با تمرکز بر مؤلفه‌های ساختار قدرت، به تحلیل و تبیین چگونگی تأثیر این ساختار در رژیم‌های سیاسی مختلف بپردازد.

پیشینه پژوهش

پژوهشگران، عوامل ناپایداری احزاب سیاسی را در چهار بعد جامعه‌شناختی - فرهنگی، اقتصادی، سیاسی - حقوقی و ترکیبی طبقه‌بندی کرده‌اند. در بعد جامعه‌شناختی - فرهنگی، ناپایداری احزاب سیاسی با ضعف نهادهای مدنی، فقدان فرهنگ سیاسی مشارکتی و بی‌اعتمادی عمومی به احزاب ارتباط دارد. سلطه فرهنگ فردگرایانه نیز مانعی جدی در مسیر نهادینه شدن تحزب محسوب می‌شود. از جمله پیامدهای این فرهنگ سیاسی می‌توان به بی‌اعتمادی نخبگان به کارکرد حزبی، تبدیل رقابت‌های سیاسی به تقابل‌های ایدئولوژیک و بی‌تفاوتی عمومی اشاره کرد. به‌علاوه گسست میان روشن‌فکران و افکار عمومی و هنجارهای غیر رسمی موجب تضعیف ارتباط احزاب سیاسی با جامعه می‌شود (ر.ک: علم، ۱۳۷۹؛ آزادی، ۱۳۹۸؛ پیروز، ۱۴۰۰).

در بعد اقتصادی، یکی از عوامل کلیدی در تضعیف احزاب سیاسی، وابستگی آنها به اقتصاد رانتی و تمرکز منابع مالی در اختیار دولت تلقی می‌شود. چنین ساختاری موجب سلب استقلال مالی و سازمانی احزاب گردیده، آنها را به بازیگرانی وابسته به ساختار قدرت و ابزاری برای توزیع منافع و جلب حمایت سیاسی تبدیل می‌کند. در نتیجه احزاب نه تنها توانایی ایفای نقش مستقل و پاسخگو در برابر جامعه را از دست می‌دهند، بلکه موجودیت و پایداری آنها نیز در گرو توازن‌های قدرت و منافع حاکمیتی قرار می‌گیرد. این وابستگی مالی، شکل‌گیری احزاب کارآمد، برنامه‌محور و دارای پایگاه اجتماعی گسترده را با مانع مواجه نموده، کارکردهای بنیادین نظام حزبی را به شدت تضعیف می‌کند (ر.ک: امام‌جمعه‌زاده و معصومی، ۱۳۸۹؛ قنوتی و دیگران، ۱۳۹۶).

در بُعد سیاسی-حقوقی، مداخلات دولت در فعالیت‌های حزبی، تدوین قوانین سخت‌گیرانه و وجود نظام‌های انتخاباتی غیر شفاف از عوامل بنیادین ناپایداری احزاب سیاسی محسوب می‌شود. در این چارچوب، حمایت تبعیض‌آمیز از احزاب سیاسی همسو با ساختار قدرت و اعمال محدودیت بر احزاب سیاسی مستقل، موجب کاهش فضای رقابتی و تبدیل آن به عرصه‌ای محدود به ائتلاف‌های موقتی و فاقد پشتوانه اجتماعی شده است. چنین شرایطی، مانع از شکل‌گیری احزاب پایداری و پاسخگو در ساختار سیاسی می‌شود. همچنین یکی از عوامل کلیدی در پایداری نظام‌های حزبی، وجود نظام‌های سیاسی کارآمد و به‌ویژه نظام‌های انتخاباتی مؤثر و شفاف است که از طریق طراحی منصفانه و مشارکتی، زمینه را برای رقابت ساختارمند و تقویت نهادهای حزبی فراهم می‌سازد (ر.ک: اشرفی، ۱۳۹۷؛ احمدی و دیگران، ۱۴۰۱؛ ایوبی، ۱۳۸۰).

در رویکرد ترکیبی، ناپایداری احزاب سیاسی به عنوان پدیده‌ای چندبعدی، حاصل تعامل و تأثیر متقابل مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تلقی می‌شود. تحلیل‌گران این حوزه معتقدند که ریشه‌های اصلی این ناپایداری را باید در نگرش مطلق‌گرایانه به سیاست و نبود هم‌سویی میان توسعه سیاسی و اقتصادی جست‌وجو کرد. در این چارچوب، پنج دسته عامل شامل مؤلفه‌های تاریخی-ساختاری، اقتصادی، حقوقی، فرهنگی و عملکردی به عنوان تبیین‌کننده‌های اصلی ناپایداری احزاب سیاسی معرفی شده‌اند. از این منظر، کژکارکردی احزاب بیشتر ناشی از ضعف در فرایند

نهادسازی، وجود شکاف‌های ایدئولوژیک و تسلط فرهنگ سیاسی غیر دموکراتیک است (ر.ک: تبریزنیا، ۱۳۷۷؛ اخوان کاظمی، ۱۳۸۸؛ همتی و دیگران، ۱۴۰۲).

همان‌گونه که مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، بخش عمده مطالعات صورت گرفته در زمینه عوامل مؤثر بر پایداری و ناپایداری احزاب سیاسی، بر متغیرهای جامعه‌شناختی-فرهنگی، اقتصادی، سیاسی-حقوقی و یا ترکیبی از آنها متمرکز بوده است. با این حال کمتر پژوهشی به صورت نظام‌مند، به بررسی نقش ساختار قدرت و مؤلفه‌های درونی آن در فرایند عدم بقا و تداوم احزاب سیاسی پرداخته است. پژوهش حاضر می‌کوشد با اتخاذ این رویکرد، به واکاوی مسئله یادشده از این منظر بپردازد.

چارچوب نظری: ساختار قدرت

ساختار قدرت در نظام‌های سیاسی، به منزله چارچوبی مفهومی و کارکردی، الگوی سازمان‌دهی، اعمال و حفظ قدرت را تبیین می‌نماید. این ساختار، نحوه توزیع قدرت میان نهادها، گروه‌ها و کنشگران سیاسی را مشخص کرده، نسبت میان قدرت رسمی و غیر رسمی، میزان تمرکز یا پراکندگی قدرت و قابلیت پاسخگویی نظام حکمرانی را تعیین می‌کند. ساختار قدرت نه تنها شاکله سلسله‌مراتب نهادی و الگوی کنش سیاسی را ترسیم می‌نماید، بلکه به عنوان متغیری بنیادین، فرصت‌ها و محدودیت‌های پیش روی کنشگران برای حضور مؤثر در عرصه سیاسی را نیز رقم می‌زند (Easton, 2024: 86-91). این ساختار می‌تواند در سه قالب کلی دموکراتیک، اقتدارگرا و شبه‌اقتدارگرا تبلور یابد که هر یک ویژگی‌های نهادی، کنشی و کارکردی خاص خود را دارند.

ساختار قدرت به شبکه‌ای از نهادها، قواعد و فرآیندهایی اشاره دارد که مشخص می‌سازد چه افراد یا گروه‌هایی، اختیار کنترل منابع، تصمیم‌گیری و تأثیرگذاری بر فرآیندهای سیاسی و اجتماعی را دارند و از چه سازوکارهایی برای تحقق این امر بهره می‌برند. در واقع ساختار قدرت شامل چارچوب نهادی و کنشگران درون آن، تعیین‌کننده الگوهای حکمرانی، نظارت، پاسخگویی و مشروعیت در یک نظام سیاسی است (Gugin, 2008: 39). ساختار قدرت شامل مؤلفه‌هایی است که نحوه تخصیص و اعمال قدرت را مشخص می‌کنند. داگلاس نورث، این مفهوم را بر مبنای دو متغیر

کلیدی تعریف می‌کند: نخست، سازوکار انتقال قدرت که می‌تواند رقابتی یا انحصاری باشد؛ دوم، کیفیت توزیع قدرت که در گستره‌ای از تمرکز مطلق تا عدم تمرکز گسترده قرار می‌گیرد (بخشی‌انی و دیگران، ۱۴۰۱: ۵۵). این مؤلفه‌ها نه تنها چارچوب تصمیم‌گیری را مشخص می‌کنند، بلکه شکل و میزان مشارکت سیاسی را نیز تعیین می‌کنند. در نظام‌هایی که دارای ساختار قدرت رقابتی و غیر متمرکز هستند، زمینه برای توزیع عادلانه قدرت و افزایش مشارکت مدنی فراهم می‌شود. در مقابل، در نظام‌های اقتدارگرا که انتقال و توزیع قدرت محدود است، امکان مشارکت سیاسی کاهش یافته، تصمیم‌گیری‌ها به نفع گروه‌های حاکم متمرکز می‌شود.

ساختار قدرت، یک پدیده ایستا نیست، بلکه تحت تأثیر عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی، در طول زمان دچار تحول می‌شود. تغییر در ساختارهای طبقاتی، شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی، اصلاحات نهادی و دگرگونی‌های ایدئولوژیک از جمله عواملی است که می‌تواند موجب بازتوزیع قدرت و تغییر معادلات سیاسی شود. از این‌رو تحلیل ساختار قدرت، نیازمند درکی تاریخی و پویا از روندهای تغییر و تحولات نهادی است (Moe, 2005: 215-223). افزون بر این، سطح تعارض یا همکاری میان بازیگران سیاسی از عوامل مؤثر بر پویایی ساختار قدرت به شمار می‌رود. در جوامعی که نهادهای سیاسی و مدنی در یک رابطه تعاملی و مکمل با یکدیگر قرار دارند، ساختار قدرت، ثبات بیشتری می‌یابد. در مقابل، جوامعی که در آنها تعارض منافع میان نخبگان سیاسی و گروه‌های اجتماعی حاد است، مستعد بی‌ثباتی و بحران‌های حکمرانی خواهد بود.

ساختار قدرت از طریق ترکیبی از نهادهای رسمی و غیر رسمی اعمال می‌شود. نهادهای رسمی، مانند قوای مقننه، مجریه و قضاییه، دارای سازوکارهای قانونی مشخصی برای تنظیم فرآیندهای تصمیم‌گیری و توزیع قدرت هستند. در نظام‌های دموکراتیک، این نهادها با حفظ استقلال نسبی، زمینه را برای رقابت عادلانه و نظارت مؤثر فراهم می‌کنند. در حالی که در نظام‌های اقتدارگرا، همین نهادها اغلب ابزاری در اختیار گروه‌های مسلط برای کنترل قدرت و محدود کردن مخالفان سیاسی هستند. در کنار این نهادهای رسمی، نهادهای غیر رسمی مانند گروه‌های نفوذ، شبکه‌های

الیگارشیک و ائتلاف‌های نخبگان نیز در تعیین ساختار قدرت نقش دارند (اخوان کاظمی، ۱۳۸۸: ۲۴۹-۲۷۵). این نهادها می‌توانند سازوکارهای تصمیم‌گیری را تحت تأثیر قرار داده، در برخی موارد حتی بیش از نهادهای رسمی در شکل‌دهی به سیاست‌گذاری‌ها مؤثر باشند. در جوامعی که شفافیت نهادی پایین است، نهادهای غیر رسمی، نقش بیشتری در تنظیم مناسبات قدرت ایفا می‌کنند و ممکن است منجر به انحصارگرایی و تضعیف سازوکارهای دموکراتیک شوند.

ساختار قدرت، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری مسیرهای توسعه سیاسی و ثبات نظام حکمرانی ایفا می‌کند. در نظام‌هایی که قدرت به صورت عادلانه‌تری توزیع شده و نهادهای مستقل و پاسخگو وجود دارند، روند توسعه سیاسی تسهیل می‌شود. این شرایط، ضمن افزایش مشارکت عمومی، موجب ارتقای حکمرانی خوب و تقویت مشروعیت نظام سیاسی می‌شود. از سوی دیگر، در ساختارهای قدرتی که بر تمرکز منابع و کنترل شدید نهادهای حکومتی توسط گروه‌های خاص استوارند، احتمال شکل‌گیری بحران‌های سیاسی و اجتماعی افزایش می‌یابد. این وضعیت معمولاً مانعی در برابر اصلاحات و تغییرات اساسی محسوب می‌شود؛ زیرا ساختارهای متمرکز قدرت تمایل دارند هرگونه تحول را به تأخیر انداخته، وضعیت موجود را حفظ کنند (شهبازی، ۱۳۸۰: ۱۷۲-۱۷۱).

بنابراین ساختار قدرت، مفهومی پیچیده، پویا و چندبعدی است که ماهیت آن در تعامل میان نهادهای رسمی و غیر رسمی، سازوکارهای نهادی و پویایی‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. بسته به ویژگی‌های نهادی، تاریخی و فرهنگی هر جامعه، این ساختار می‌تواند بستری برای توسعه سیاسی و حاکمیت قانون باشد یا به ابزاری برای تحکیم نظم اقتدارگرا و کنترل سیاسی تبدیل شود. با توجه به اهمیت این مفهوم در تحلیل نظام‌های حکمرانی، مطالعه دقیق آن می‌تواند راهنمایی مؤثر برای اصلاحات نهادی، طراحی سیاست‌های حکمرانی و ارتقای شفافیت و پاسخگویی در ساختارهای قدرت باشد.

انواع ساختار قدرت

ساختارهای قدرت را می‌توان بر اساس میزان تمرکز قدرت، سطح مشارکت مردمی و کارکرد نهادهای حکومتی در گروهی از اقتدارگرایی تا دموکراتیک دسته‌بندی کرد. در

یکسوی این دسته، نظام‌های اقتدارگرا قرار دارند که با حاکمیت نخبگان محدود، سرکوب رقابت سیاسی و نبود مکانیسم‌های پاسخگویی شناخته می‌شوند. در سوی دیگر، دموکراسی‌های لیبرال که با تأکید بر حقوق شهروندی، انتخابات آزاد و تفکیک قوا تعریف می‌شوند. با این حال در میانه این دو دسته، ساختار قدرت شبه‌اقتدارگرا ظهور می‌کند که با حفظ ظاهر دموکراتیک (مانند برگزاری انتخابات)، از ابزار غیر دموکراتیک برای تضعیف رقابت استفاده می‌نماید. بررسی این ساختارهای قدرت نه تنها چالش‌های گذار به دموکراسی، بلکه علل ناپایداری احزاب سیاسی را آشکار می‌سازد.

ساختار قدرت اقتدارگرا به ساختاری اشاره دارد که در آن قدرت به‌شدت متمرکز است و معمولاً در دست یک فرد یا گروه کوچک قرار دارد. در این نوع ساختار، آزادی‌های مدنی و سیاسی محدود است و مخالفان سیاسی به‌شدت سرکوب می‌شوند. رسانه‌ها، تحت کنترل دولت هستند و فرآیندهای سیاسی، غیر دموکراتیک و تحت نظارت کامل حاکمیت قرار دارند. در چنین ساختاری، تصمیم‌گیری‌ها به‌طور عمده در سطح بالای دولت یا رهبری صورت می‌گیرد و مردم عملاً در فرآیند تصمیم‌سازی، نقش محدودی دارند. ساختار قدرت استبدادی معمولاً با تکیه بر سرکوب مخالفان، کنترل رسانه‌ها و نهادهای مدنی و برقراری سیستم‌های نظارتی و امنیتی قوی شناخته می‌شود. در این ساختار، قدرت به شکل عمودی و متمرکز توزیع می‌شود و امکان رقابت سیاسی و نقد به حداقل می‌رسد. بسیاری از رژیم‌های استبدادی بر اساس ساختارهای سنتی و فرهنگی عمیقاً ریشه‌دار شکل می‌گیرند و حفظ قدرت را با استفاده از ابزاری همچون فساد، توزیع نابرابر منابع و ایجاد وابستگی‌های سیاسی و اقتصادی به عهده دارند (Linz, 1964: 297-300).

در ساختار دموکراتیک، قدرت به صورت پراکنده و بر اساس انتخابات آزاد و منصفانه توزیع می‌شود. در این نوع ساختار، آزادی بیان، حقوق شهروندی و استقلال نهادهای سیاسی و قضایی، اهمیت ویژه‌ای دارد. مردم از طریق انتخابات می‌توانند به‌طور منظم، نمایندگان خود را انتخاب کنند و کنترل بر دولت از طریق نهادهای دموکراتیک اعمال می‌شود. در ساختار قدرت دموکراتیک، تصمیم‌گیری‌های کلیدی به‌طور عمومی و شفاف انجام می‌شود و نهادهای دولتی به‌طور منظم در برابر مردم، پاسخگو هستند.

دموکراسی‌های مدرن معمولاً به طور گسترده به تفکیک قوا، استقلال قوه قضاییه و مشارکت فعال شهروندان در فرآیندهای سیاسی و انتخاباتی اهمیت می‌دهند، که به نوبه خود موجب کاهش تمرکز قدرت و افزایش شفافیت و پاسخگویی در اداره امور کشور می‌شود (Dahl, 1971: 3).

ساختار قدرت شبه‌اقتدارگرا، واقعیت آن دسته از رژیم‌های سیاسی را نشان می‌دهد که دچار خصلت سیاسی دورگه‌ای شده‌اند. آنها از یکسو، عرصه محدودی برای رقابت واقعی به منظور کسب قدرت دارند و در نتیجه دچار محدودیت در پاسخگویی هستند و از سوی دیگر تلاش می‌کنند فضای سیاسی را تاحدودی باز کنند و اجازه دهند تا احزاب و سازمان‌های جامعه مدنی شکل بگیرند. نظام‌های دورگه معمولاً انتخابات چندحزبی برگزار می‌کنند، ولی خوب می‌دانند که چگونه وارد بازی دموکراسی شوند و برای همین، هیچ‌گاه کنترل خود بر امور را از دست نمی‌دهند (اتاوی، ۱۳۸۶: ۷-۱۱).

شبه‌اقتدارگرایی را می‌توان بر اساس پویایی درونی و میزان تمایل به تغییر، به سه گونه تقسیم کرد. نوع نخست، رژیم‌های در حال تعادل هستند که با ایجاد توازن میان نیروهای رقیب، ثبات خود را بدون تغییر در ساختار قدرت حفظ می‌کنند و به عنوان خالص‌ترین شکل شبه‌اقتدارگرایی شناخته می‌شوند. نوع دوم، رژیم‌های در حال زوال هستند که با ضعف در تعادل و تمایل به اقتدارگرایی کامل، اغلب در بسترهای رکود اقتصادی و اجتماعی شکل می‌گیرند. نوع سوم، رژیم‌های نیک‌خواه هستند که هرچند فاقد توازن قدرتمند، با این حال به دنبال اصلاحات مثبت و حتی گذار به دموکراسی‌اند. در این میان، رشد سریع اقتصادی می‌تواند عاملی کلیدی در تشویق آنها به عبور از وضعیت شبه‌اقتدارگرایانه باشد (همان: ۳۱-۳۲).

مؤلفه‌های تعیین‌کننده ساختار قدرت سیاسی

ساختار قدرت سیاسی به عنوان چارچوبی که نحوه توزیع، اعمال و مشروعیت بخشی به قدرت را در یک نظام سیاسی مشخص می‌کند، دارای مجموعه‌ای از مؤلفه‌های اساسی است که تحلیل آنها در درک پویایی، استحکام و تحول این ساختارها، نقشی بنیادین دارد. این مؤلفه‌ها نه تنها ابزار تحلیلی برای مقایسه و ارزیابی نظام‌های حکمرانی

محسوب می‌شوند، بلکه در سنجش میزان دموکراتیک بودن، کارآمدی نهادها و نقش‌آفرینی بازیگران سیاسی تأثیرگذارند. سرشت حاکمیت سیاسی، شیوه توزیع قدرت، میزان مشارکت در قدرت سیاسی، تفکیک قوا و سهم نهادهای رسمی و غیر رسمی در قدرت، مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده ساختار قدرت هستند که می‌توانند نقش بسزایی در پایداری و ناپایداری احزاب سیاسی داشته باشد.

ماهیت و مشروعیت حاکمیت سیاسی به شیوه اعمال اقتدار، میزان مقبولیت مردمی و سازوکارهای کنترل و نظارت بر قدرت اشاره دارد. این مؤلفه تعیین می‌کند که آیا حکومت بر پایه رضایت شهروندان استوار است یا بر مبنای سلطه گروهی خاص شکل گرفته است. ابن‌خلدون، حاکمیت سیاسی را به عنوان «قدرت قاهره‌ای» توصیف می‌کند که از بالاترین مرجعیت برخوردار بوده، نظم اجتماعی را برقرار می‌سازد (قاضی، ۱۳۸۳: ۲۱۵). در نظام‌های دموکراتیک، مشروعیت حاکمیت از طریق انتخابات آزاد، جامعه مدنی فعال و حاکمیت قانون تأمین می‌شود، در حالی که در ساختارهای استبدادی، مشروعیت اغلب بر پایه ابزار سرکوب و کنترل اجباری بنا شده است (شهبازی، ۱۳۸۰: ۲۵).

شیوه توزیع قدرت به میزان تمرکز یا پراکندگی قدرت میان نهادهای مختلف اشاره دارد. داگلاس نورث، ساختار قدرت را براساس دو مؤلفه اصلی تعریف می‌کند: سازوکار انتقال قدرت (رقابتی یا انحصاری) و کیفیت توزیع قدرت (متمرکز یا غیر متمرکز) (بخشی‌آنی و دیگران، ۱۴۰۱: ۵۵). در نظام‌های دموکراتیک، توزیع قدرت به صورت افقی (میان قوای مقننه، مجریه و قضاییه) و عمودی (میان سطوح مختلف حکمرانی مانند دولت مرکزی و نهادهای محلی) انجام می‌شود. در مقابل در نظام‌های اقتدارگرا، تمرکز قدرت در دست یک فرد یا گروه خاص است که موجب تضعیف نقش سایر نهادهای حکومتی و امکان تفویض اختیارات، محدود می‌شود.

میزان و کیفیت مشارکت شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی از دیگر شاخص‌های مهم ساختار قدرت است. این شاخص مشخص می‌کند که آیا فرآیندهای حکمرانی به صورت باز و شفاف انجام می‌شود و شهروندان از طریق مکانیسم‌های انتخاباتی، احزاب سیاسی و نهادهای مدنی بر تصمیم‌گیری‌ها تأثیر دارند یا مشارکت آنها به حداقل رسیده، صرفاً جنبه‌ای نمادین دارد. در نظام‌های دموکراتیک، مشارکت

سیاسی از طریق انتخابات آزاد، همه‌پرسی، نظرسنجی‌های عمومی و فعالیت‌های مدنی محقق می‌شود، در حالی که در نظام‌های اقتدارگرا، مشارکت تحت کنترل دولت قرار دارد و اغلب محدود به حوزه‌هایی است که مشروعیت نظام را تهدید نمی‌کند (قوام، ۱۳۷۱: ۹۴). کاهش مشارکت واقعی در تصمیم‌گیری‌های سیاسی می‌تواند منجر به افزایش نارضایتی عمومی و تضعیف ثبات نظام شود.

تفکیک قوا، مانع از تمرکز قدرت و ایجاد شرایط استبدادی می‌شود. این مفهوم به میزان استقلال نهادهای حکومتی و توازن قوا در یک نظام سیاسی اشاره دارد. نظریه‌پردازانی مانند مونتسکیو، تفکیک قوا را ابزاری برای حفاظت از آزادی‌های فردی و جلوگیری از استبداد می‌دانند (مونتسکیو، ۱۳۷۳: ۲۹۷). در نظام‌های دموکراتیک، استقلال قوه قضاییه، نظارت مؤثر پارلمان بر قوه مجریه و محدودیت اختیارات رئیس دولت، از جمله معیارهای تحقق این اصل محسوب می‌شود. در مقابل در نظام‌های اقتدارگرا، قدرت عمدتاً در اختیار قوه مجریه متمرکز شده و سایر نهادها، نقش کم‌رنگ‌تری ایفا می‌کنند.

ساختار قدرت، متشکل از نهادهای رسمی و غیر رسمی است که در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اعمال اقتدار، نقش ایفا می‌کنند. نهادهای رسمی شامل قوای سه‌گانه، سازمان‌های اداری و امنیتی هستند که در چارچوب قانونی تعریف شده‌اند. در کنار این نهادها، نهادهای غیر رسمی همچون گروه‌های ذی‌نفوذ، شبکه‌های الیگارشیک و ائتلاف‌های خبگان نیز بر سازوکارهای حکمرانی تأثیرگذارند (اخوان کاظمی، ۱۳۸۸: ۲۴۹). در برخی از نظام‌های سیاسی، قدرت واقعی نه در نهادهای رسمی، بلکه در شبکه‌های غیر رسمی نهفته است که از طریق ابزاری مانند لابی‌گری، نفوذ اقتصادی و ارتباطات خانوادگی، فرآیندهای تصمیم‌گیری را هدایت می‌کنند. نهادهای غیر رسمی قدرت را می‌توان نوعی واکنش تاریخی به فقدان نهادهای مدنی پایدار، بی‌ثباتی سیاسی و فشارهای حکومتی بر نهادهای رسمی دانست؛ زیرا در چنین شرایطی، فضای رسمی نه امن است و نه کارآمد و افراد ناگزیرند برای پیگیری منافع خود، به شبکه‌های شخصی و غیر رسمی اتکا کنند. از این‌رو ساختار غیر رسمی قدرت، نه صرفاً یک ویژگی فرهنگی، بلکه پاسخی تاریخی و اجتماعی به وضعیت نهادینه‌نشده سیاست و قدرت در یک جامعه است (Bill, 1973: 131-132).

تحلیل مؤلفه‌های ساختار قدرت، ابزار مهمی برای ارزیابی نظام‌های سیاسی محسوب می‌شود. در نتیجه این مؤلفه‌ها می‌توانند به طور مستقیم بر عملکرد نهادهای سیاسی، به‌ویژه احزاب و پایداری یا ناپایداری آنها تأثیر بگذارند.

ساختار قدرت و نظام حزبی

ساختار قدرت به عنوان چارچوب و تنظیم مناسبات سیاسی، نقش مهمی در شکل‌دهی و پایداری نظام‌های حزبی ایفا می‌کند. در رژیم‌های با تمرکز قدرت و حاکمیت اقتدارگرا، احزاب به نهادهای دست‌نشانده و ابزاری در جهت مشروعیت‌بخشی به قدرت تبدیل شده، رقابت حزبی عملاً حذف یا محدود می‌شود. در مقابل در ساختارهای قدرت دموکراتیک با تفکیک قوا و نظارت نهادی، زمینه لازم برای شکل‌گیری احزاب مستقل و رقابت آزاد فراهم می‌آید. میزان تمرکز یا پراکندگی قدرت، الگوی نظام حزبی را از تک‌حزبی و حزب مسلط تا دو حزبی و چند حزبی رقم می‌زند. بنابراین پویایی و کارآمدی احزاب سیاسی، تابع مستقیم نوع ساختار قدرت حاکم بر هر رژیم سیاسی است.

ساختار قدرت در رژیم‌های اقتدارگرا به دلیل ذات انحصارگرایانه و استبدادی، بیشتر تولیدکننده نظام تک‌حزبی است. حتی ممکن است احزاب دیگر و گروه‌های سیاسی به طور قانونی ممنوع باشند (اسمیت، ۱۳۸۷: ۳۱۴). حزب حاکم به طور کامل کنترل و نظارت بر نهادهای دولتی و فعالیتهای اجتماعی را به عهده دارد و نقش‌های اجرایی، تقنینی و قضایی به طور عمده در اختیار حزب حاکم قرار می‌گیرد. این نظام حزبی به دلیل نبود رقابت سیاسی و فضای آزاد برای نقد، ممکن است در ایجاد و حفظ مشروعیت سیاسی با مشکلاتی مواجه شوند (Linz, 2000: 148).

ساختار قدرت در رژیم‌های دموکراتیک، مولد نظام‌های دو حزبی یا چند حزبی است. در نظام دو حزبی، دو حزب اصلی در رقابت‌های سیاسی غالب هستند و معمولاً یکی از آنها به طور منظم دولت را تشکیل می‌دهد. این نظام حزبی، بیشتر به ایجاد دو قطب سیاسی قوی می‌انجامد که احزاب کوچک‌تر، توان رقابت با آنها را ندارند. نمونه بارز این نظام دو حزبی را می‌توان در ایالات متحده آمریکا مشاهده کرد. جایی که دو حزب دموکرات و جمهوری‌خواه بر صحنه سیاسی مسلط هستند. در این موارد، احزاب اصلی از حمایت گسترده‌ای برخوردار هستند و توانایی جذب اکثریت آرا را دارند. این ساختار

حزبی هرچند معمولاً ثبات سیاسی بالاتری دارند، ممکن است تنوع سیاسی را محدود کنند و به گروه‌های اقلیتی که نماینده‌ای در سطح ملی ندارند، کم‌توجهی شود (کاتز و کروتی، ۱۳۹۵: ۸۳).

در برخی از رژیم‌های دموکراتیک، نظام حزبی به شکل چند حزبی تولید می‌شود. در این نوع ساختار قدرت، احزاب متعددی در فرایند سیاسی مشارکت دارند و این تنوع حزبی معمولاً به انعطاف‌پذیری بیشتر در سیاست‌گذاری و نمایندگی گروه‌های مختلف اجتماعی می‌انجامد (بلاندل، ۱۳۷۸: ۲۳۳). در چنین ساختارهایی، احزاب مختلف، بیشتر مجبور به تشکیل دولت‌های ائتلافی هستند که ممکن است چالش‌های خاصی در ایجاد اجماع و اتخاذ تصمیم‌ها به همراه داشته باشد. نمونه این نوع نظام حزبی را می‌توان در بسیاری از کشورهای اروپایی مانند آلمان و هلند مشاهده کرد. در این کشورها، هیچ‌یک از احزاب قادر به کسب اکثریت مطلق در انتخابات نمی‌باشند. بنابراین دولت‌های ائتلافی برای تشکیل کابینه به وجود می‌آیند. این نوع ساختار قدرت به دلیل انعطاف‌پذیری بیشتر در انعکاس تنوع سیاسی و اجتماعی، می‌توانند سطح بالاتری از مشارکت سیاسی را در میان شهروندان ایجاد کنند (قوام، ۱۳۷۱: ۹۴).

در ساختار قدرت رژیم‌های شبه‌اقتدارگرا، نظام حزبی معمولاً به شکل چند حزبی کنترل شده ایجاد می‌گردد. در این نوع ساختار قدرت، احزاب متعددی وجود دارند، اما فعالیت آنها تحت نظارت شدید دولت قرار دارد. انتخابات ممکن است برگزار شود، اما نتایج آن از پیش تعیین شده است و احزاب مخالف با محدودیت‌های قانونی و مالی مواجه هستند. در این نوع ساختار قدرت، دولت‌ها به طور معمول اقداماتی را برای حفظ ظاهر دموکراتیک خود انجام می‌دهند، از جمله برگزاری انتخابات و ایجاد نهادهای دولتی و مدنی. با این حال فضای سیاسی به طور گسترده‌ای تحت نظارت قرار دارد و آزادی‌های فردی و اجتماعی محدود شده‌اند. رسانه‌ها و نهادهای مدنی نیز در معرض فشار و محدودیت هستند که موجب کاهش توانایی آنها در نقد و نظارت بر عملکرد دولت می‌شود (عباسی، ۱۳۹۹: ۱۱۲).

در رژیم‌های شبه‌اقتدارگرا، نظام حزبی به طور ساختاری به ساختار قدرت وابسته است. در این رژیم‌ها، هرچند احزاب سیاسی به ظاهر اجازه فعالیت دارند و انتخابات برگزار می‌شود، فرآیندها فاقد رقابت واقعی، شفافیت و توازن هستند. احزاب حاکم با استفاده از ابزار

قانونی، نهادی، امنیتی و رسانه‌ای، مانع از رشد احزاب مستقل و مخالف می‌شوند. در نتیجه احزاب اپوزیسیون یا به‌شدت پراکنده و تضعیف شده‌اند یا به کلی از عرصه رقابت سیاسی حذف می‌شوند. همچنین نابرابری در دسترسی به منابع مالی و رسانه‌ای موجب کاهش مشروعیت و توان بسیج اجتماعی این احزاب می‌گردد (Ekman, 2009: 20-25).

ساختار قدرت و احزاب سیاسی

رابطه میان ساختار قدرت سیاسی و ناپایداری احزاب سیاسی، رابطه‌ای علی، پیچیده و چندبعدی است. در ساختارهای اقتدارگرا که دارای نظام تک‌حزبی هستند، احزاب سیاسی عمدتاً کارکردی غیر دموکراتیک دارند و از استقلال، رقابت و تداوم واقعی برخوردار نیستند. احزاب به عنوان ابزار کنترل و نظارت بر جامعه به کار گرفته می‌شوند. در چنین نظام‌هایی، ناپایداری احزاب، امری محتوم است؛ زیرا مشروعیت و کارکرد آنها به اراده حکومت وابسته است و به محض تغییر در موازنه قدرت، دستخوش ناپایداری و ادغام در ساختار رسمی می‌شوند (اسمیت، ۱۳۸۷: ۳۱۳-۳۱۶). در ساختارهای شبه‌اقتدارگرا که قدرت در انحصار گروه‌های خاصی قرار دارد و امکان مشارکت واقعی شهروندان به‌شدت محدود شده است، احزاب مستقل با موانع حقوقی، سیاسی و اداری متعددی روبه‌رو می‌شوند که توانایی آنها در کنش مؤثر سیاسی را کاهش می‌دهد. نتیجه این وضعیت، ناپایداری احزاب، کاهش اثربخشی نمایندگی و بی‌اعتمادی عمومی به ساختار سیاسی است. در مقابل، ساختارهای دموکراتیک که مبتنی بر تفکیک قوا، نظارت عمومی، گردش نخبگان و رقابت آزاد حزبی هستند، بستر مساعدتری برای شکل‌گیری احزاب پایدار و پاسخگو فراهم می‌سازند (Hafner, 2024: 96-98).

پایداری و ناپایداری احزاب سیاسی، رابطه دوسویه و دیالکتیکی با نوع ساختار قدرت سیاسی دارد. هرچند در هر یک از انواع ساختار قدرت، امکان بروز ناپایداری حزبی وجود دارد، برخی از ساختارهای قدرت لزوماً باعث ناپایداری احزاب سیاسی می‌شوند. در همین راستا، بررسی نحوه تأثیرگذاری ساختار قدرت سیاسی بر پایداری و ناپایداری احزاب، ضرورتی اساسی محسوب می‌گردد.

ساختار اقتدارگرا و ناپایداری احزاب سیاسی

اقتدارگرایی، مطابق تعریف فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد، نوعی شیوه حکمرانی است که در آن، اطاعت از قدرت حاکم بدون چون‌وچرا مورد انتظار است. در این نوع

نظام، اقتدار سیاسی، متمرکز است و اراده فردی در برابر اراده حاکم، فاقد جایگاه مؤثر است. اقتدارگرایان بر نقش فعال حکومت در شکل‌دهی به عقاید و الگوهای رفتاری شهروندان تأکید دارند، به نحوی که آزادی‌های فردی و مدنی در برابر خواست قدرت سیاسی، جایگاهی ثانویه می‌یابد. البته اقتدارگرایی را نباید الزاماً پدیده‌ای مطلق دانست؛ برخی حکومت‌ها ممکن است در حوزه‌هایی، اقتدارگرا و در حوزه‌های دیگر، منعطف یا حتی لیبرال باشند. این تناقض در حکمرانی را می‌توان در نقل‌قولی از فردریک کبیر دید که گفته است: «مردم کشورم آزادند هرچه می‌خواهند بگویند و من هرچه می‌خواهم انجام می‌دهم»؛ جمله‌ای که جلوه‌ای از ظاهر آزادی در کنار اعمال اقتدار یک‌جانبه است (مکلین، ۱۳۸۱: ۵۳).

اقتدارگرایی برخلاف دموکراسی، بر «حاکمیت بر قانون» استوار است، نه «حاکمیت قانون». در چنین نظام‌هایی، سازوکارهای انتخاباتی ممکن است وجود داشته باشند، اما فاقد شفافیت و رقابت واقعی‌اند. تصمیم‌گیری‌ها معمولاً در سطوح بسته و محدود انجام می‌شود و نظارت عمومی بر عملکرد مقامات کارایی لازم را ندارد. این نظام‌ها، گرایش به بازتولید رهبری خودخوانده دارند و حتی در صورت وجود انتخابات ظاهری، گردش واقعی قدرت، امکان‌پذیر نیست (اردستانی، ۱۳۸۹: ۴۱). در همین راستا پرزورسکی، دموکراسی را «نظامی می‌داند که در آن احزاب می‌توانند در انتخابات شکست بخورند» (Przeworski, 1991: 11)؛ اصلی که در اقتدارگرایی به طور ساختاری نقض می‌شود. انتخابات در این نظام‌ها، بیشتر ابزار مشروعیت‌بخشی هستند تا سازوکارهای انتخاب واقعی قدرت (World Scientific, 2025: 3).

در رژیم‌های اقتدارگرا، ناپایداری احزاب سیاسی، پیامد مستقیم و نظام‌مند تمرکز قدرت و محدودیت‌های نهادی ساختار قدرت آنهاست. احزاب مستقل با انواع موانع قانونی، مالی، رسانه‌ای و امنیتی روبه‌رو هستند که توانایی آنها را برای کنش سیاسی و جذب بدنه اجتماعی محدود می‌سازد. این موانع، از ثبت رسمی دشوار گرفته تا نبود دسترسی به منابع مالی و سرکوب تجمعات، عملکرد احزاب را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهند و موجب تضعیف نمایندگی سیاسی و محدودسازی دموکراسی می‌شوند. در چنین فضایی، احزاب مخالف معمولاً به حاشیه رانده می‌شوند. آنها با فشارهای امنیتی،

منع فعالیت رسانه‌ای و فقدان دسترسی به منابع عمومی روبه‌رو هستند که مانع حضور مؤثر در عرصه سیاسی می‌گردد. انسداد فضای سیاسی، مانع از شکل‌گیری رقابت سالم شده، امکان چرخش نخبگان را سلب می‌کند. در عوض، ساختار اقتدارگرا برای حفظ ثبات سیاسی خود به جای احزاب بر نیروهای مسلح و سازوکارهای کنترل اجتماعی تکیه دارد. از طریق فرآیندهای جامعه‌پذیری ایدئولوژیک، این نظام‌ها تلاش می‌کنند وفاداری سیاسی را در جامعه نهادینه کنند. با این حال در مواجهه با مطالبات روزافزون مردمی، به‌ویژه در شرایط بحران، این نظام‌ها به جای گفت‌وگو و سازگاری، به سرکوب و تشدید کنترل متوسل می‌شوند که نشانه‌ای از ضعف ساختاری آنهاست (کاویانی، ۱۳۸۸: ۶۳).

احزاب در ساختارهای اقتدارگرا، بیشتر به‌مثابه ابزار برای مدیریت روابط درون‌نخبگی و توزیع منابع سیاسی و اقتصادی عمل می‌کنند. هرچند ممکن است این احزاب چارچوب‌های ثابتی برای حفظ ثبات درون‌ساختاری ارائه دهند، نبود سازوکارهای شفاف و ضمانت‌های اجرایی برای توزیع منافع، باعث بروز بی‌اعتمادی، ناپایداری و حتی اتحاد نخبگان با اپوزیسیون می‌شود (Reuter, 2021: 5-8).

در چنین ساختاری، تعدد احزاب سیاسی ظاهری است و فضای واقعی برای رقابت و مشارکت وجود ندارد. این ناپایداری را نمی‌توان تنها به عوامل درونی احزاب نسبت داد، بلکه باید آن را محصول طراحی ساختار قدرت دانست که در آن، احزاب به ابزاری برای تداوم سلطه سیاسی بدل می‌شوند. بسیاری از احزاب اقتدارگرا، حول محور شخصیت رهبر بنا می‌شوند، نه بر اساس برنامه یا ایدئولوژی. مطالعات نشان می‌دهد که ۵۸٪ احزاب پس از حذف رهبر دچار فروپاشی می‌شوند. برای مثال در بلاروس، ۶۷٪ کرسی‌های پارلمان، متعلق به نامزدهایی است که وابستگی مستقیم به رئیس‌جمهور دارند. اقتدارگرایان از قوانین برای حذف احزاب استفاده می‌کنند، مانند انحلال احزاب در مصر در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۱، یا اعمال موانع مالی و اداری که ۴۳٪ از احزاب را پیش از انتخابات منحل کرده است. در نظام‌هایی چون زیمبابوه و روسیه، منابع اقتصادی در ازای وفاداری حزبی توزیع می‌شوند. این وابستگی به رانت، احزاب را از مردم جدا کرده، آنها را به حلقه‌های قدرت متصل می‌کند. ۷۲٪ احزاب در ساختارهای اقتدارگرا فاقد عضویت سازمان‌یافته‌اند و تنها ۱۵٪ آنها شعب استانی دارند. در نتیجه ارتباط واقعی با توده مردم برقرار نمی‌شود و احزاب در سطح نخبگان شهری محدود می‌مانند (World Scientific, 2025: 7-24).

در نظام‌های اقتدارگرای کمونیستی، علی‌رغم تصور انسجام ساختاری، احزاب سیاسی با ضعف‌های نهادی و ناکارآمدی‌های جدی مواجه‌اند. ساختار درونی متزلزل و اجرای ناپایدار تصمیم‌ها، از جمله ویژگی‌های این احزاب است. همچنین نفوذ محدود در مناطق روستایی و تکیه بر شبکه‌های شخص‌محور محلی، سبب شده عملکرد حزب بیش از آنکه مبتنی بر سازمانی منسجم باشد، بر تعاملات غیر رسمی و ابتکار فردی استوار باشد (Gill, 1978: 566-578). در رژیم‌های اقتدارگرای فاشیستی، ناپایداری احزاب سیاسی، وابستگی شدید به رهبری کاریزماتیک دارند. این احزاب بیشتر به عنوان ابزار تبلیغاتی و بسیج اجتماعی عمل می‌کنند؛ همانند رژیم فرانکو و سالازار که احزاب سیاسی به طور عامدانه تضعیف شده، از فرآیند تصمیم‌سازی کنار گذاشته شدند. در آلمان نازی، تسلیم حزب در برابر رهبری آن منجر به پراکندگی و ناهماهنگی در قدرت شد (Pinto, 2002: 447-448).

بنابراین در ساختار اقتدارگرا، احزاب سیاسی به جای ایفای نقش نهادهای میانجی مستقل، به ابزاری در خدمت تثبیت نظم سیاسی موجود تبدیل می‌شوند. آنها فاقد زیرساخت‌های لازم برای پایداری، مشارکت عمومی و رقابت سیاسی‌اند. فضای بسته سیاسی، فشارهای امنیتی، کنترل رسانه‌ها و حذف نخبگان مخالف، همه موجب تضعیف و ناپایداری احزاب می‌گردد.

ساختار دموکراتیک و پایداری احزاب سیاسی

در رژیم‌های دموکراتیک، احزاب سیاسی به عنوان نهادهای میانجی، نقشی بنیادین در پیوند میان دولت و جامعه ایفا می‌کنند. پس از جنگ جهانی دوم، به‌ویژه در دموکراسی‌های لیبرال مدرن، احزاب به نهادهایی مشروع در فرآیند تصمیم‌گیری تبدیل شدند. در این نظام‌ها، رقابت سیاسی، مبنای اصلی کسب مشروعیت برای احزاب است؛ رقابتی که با الزام به شفافیت، پاسخگویی و ارائه برنامه‌های منسجم، ساختار درونی احزاب را تحت تأثیر قرار می‌دهد و آنها را در موقعیت مستمری برای پاسخگویی به مطالبات شهروندان قرار می‌دهد. بدین ترتیب ساختار قدرت در دموکراسی‌ها، سه مؤلفه کلیدی یعنی قوانین انتخاباتی شفاف، رسانه‌های آزاد و نهادهای نظارتی مستقل را فراهم می‌سازد که بستر رقابت سالم و نهادمند حزبی را شکل می‌دهند (Hafner, 2024: 2-14).

با وجود چنین ظرفیت‌هایی، ساختارهای دموکراتیک به طور کامل مصون از ناپایداری حزبی نیستند. ناپایداری در این ساختارها عمدتاً از ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی ناشی می‌شود. از یکسو، چالش‌هایی همچون فساد داخلی، فقدان انسجام ایدئولوژیک، ناکارآمدی مدیریتی و ضعف در تعامل با بدنه اجتماعی می‌تواند مشروعیت احزاب را خدشه‌دار سازد. از سوی دیگر، بحران‌های اقتصادی، تحولات اجتماعی و فشارهای ژئوپلیتیکی نیز می‌توانند احزاب را با تهدیدهای جدیدی مواجه کنند. در شرایطی که احزاب نتوانند به طور کارآمد به این چالش‌ها پاسخ دهند، احتمال جایگزینی آنها در انتخابات افزایش می‌یابد. با این حال تفاوت بنیادی دموکراسی با اقتدارگرایی در آن است که در دموکراسی، این ناپایداری‌ها در بستر قانونی و رقابتی رخ می‌دهد، نه از طریق حذف ساختاری و سرکوب سیاسی (Della Porta, 2004: 35).

یکی دیگر از عوامل مهم در ناپایداری احزاب سیاسی در ساختار دموکراتیک، شخصی‌سازی سیاست یا تبدیل احزاب به ابزاری برای تقویت چهره‌های کاریزماتیک است. در این فرآیند، ساختارهای نهادی و فرآیندهای جمعی حزبی تضعیف شده، انسجام سازمانی دچار خدشه می‌گردد. شخص‌محوری در رقابت‌های انتخاباتی می‌تواند موجب کاهش مشارکت پایدار اعضا و افزایش وابستگی حزب به محبوبیت فردی شود؛ پدیده‌ای که در بلندمدت، پایداری حزبی را تهدید می‌کند (Hafner, 2024: 96-98).

در ساختار دموکراتیک، الزام به بقا در فضای رقابتی، احزاب را ناگزیر می‌سازد تا عملکرد و ساختار خود را بازبینی و اصلاح کنند. مشروعیت سیاسی در این نظام‌ها از طریق رأی عمومی به دست می‌آید. از این‌رو احزاب باید با دقت به مطالبات عمومی پاسخ دهند. با وجود این همه احزاب، موفق به انجام این وظیفه نمی‌شوند. عواملی مانند ضعف در ارائه برنامه، فقدان رهبری مؤثر و بی‌ثباتی پایگاه اجتماعی می‌تواند کاهش حمایت عمومی و ناپایداری حزبی را در پی داشته باشد. افزون بر این، تحولات بین‌المللی و بحران‌های داخلی نظیر رکود اقتصادی، نابرابری و بیکاری نیز ممکن است فشار زیادی بر احزاب وارد سازد و توان انطباق‌پذیری آنها را تضعیف کند (Rye, 2015: 1060).

پدیده قطبی‌سازی حزبی نیز یکی دیگر از چالش‌های ساختاری در دموکراسی‌هاست. در شرایط قطبی‌شده، احزاب به جای ایفای نقش میانجی، به تقویت شکاف‌های

اجتماعی و ترویج گفتمان‌های افراطی می‌پردازند. چنین وضعیتی موجب تغییر در الگوی رفتاری احزاب شده، زمینه را برای افول احزاب میانه‌رو و ظهور بازیگران رادیکال فراهم می‌سازد. در این فضا، احزاب سنتی که بر اساس مصالحه و سیاست‌ورزی معتدل عمل می‌کنند، مشروعیت و پایداری خود را از دست می‌دهند و نظام نمایندگی با بحران مواجه می‌شود (Hafner, 2024: 101-102). برای مثال، ساختار قدرت در ایالات متحده به عنوان یک دموکراسی‌های نهادینه‌شده می‌تواند با مجموعه‌ای از موانع ساختاری و قضایی بر ناپایداری احزاب سیاسی تأثیر بگذارد. مداخلات دستگاه قضایی در فرآیندهای انتخاباتی، تأکید بر ثبات سیاسی در برابر نوآوری‌های دموکراتیک و قوانین محدودکننده برای ائتلاف احزاب کوچک، همگی ظرفیت بازسازی احزاب را کاهش می‌دهد. در نتیجه سیستم حزبی با ناتوانی در پاسخ به تحولات اجتماعی و سیاسی دچار ناپایداری می‌شود (Pildes, 2002: 18-44).

ناپایداری احزاب سیاسی در ساختارهای دموکراتیک را باید در نتیجه هم‌زمان تعامل پیچیده عوامل درونی (مانند رهبری ضعیف، نبود برنامه‌ریزی راهبردی، قطبی‌سازی و شخصی‌محوری) و عوامل بیرونی (نظیر بحران‌های اقتصادی، فشارهای ژئوپلیتیکی و تغییرات اجتماعی) دانست. این ناپایداری‌ها هرچند می‌توانند منجر به زوال احزاب شوند، برخلاف ساختارهای اقتدارگرا، در بسترهای قانونی و انتخاباتی رخ می‌دهند و با حذف قهری همراه نیستند. ویژگی شاخص دموکراسی، فراهم کردن بستر نهادی برای رقابت سالم، چرخش قدرت و بازسازی حزبی است؛ امری که به نظام اجازه می‌دهد حتی در شرایط ناپایداری، توازن و مشروعیت خود را حفظ کند (Bryan, 2021: 279).

بنابراین ساختار قدرت دموکراتیک هرچند زمینه‌ساز نهادینه‌سازی رفتارهای حزبی و رقابت آزاد است، عوامل متعددی می‌تواند موجب ناپایداری احزاب در این چارچوب شود. ضعف در پاسخگویی به مطالبات اجتماعی، شخصی‌سازی قدرت، قطبی‌سازی شدید و فشارهای ساختاری، همگی به شکنندگی احزاب دامن می‌زند. با این حال ساختار قدرت در دموکراسی‌ها، برخلاف نظام‌های اقتدارگرا، از توانایی ذاتی برای بازتولید نهادهای حزبی برخوردارند و همین امر، امکان پویایی سیاسی و تداوم مشروعیت را فراهم می‌سازد.

ساختار شبه اقتدارگرا و ناپایداری احزاب سیاسی

در ساختارهای شبه اقتدارگرا، احزاب سیاسی، جایگاه مستقل و پایداری در عرصه قدرت ندارند و عمدتاً به عنوان ابزاری برای مشروعیت بخشی به نظم سیاسی موجود، ایفای نقش می کنند. این نظام ها هرچند ظاهری دموکراتیک با برگزاری انتخابات و وجود نهادهای منتخب دارند، در عمل، قدرت در دست یک هسته مرکزی متمرکز است و رقابت واقعی سیاسی عملاً حذف شده است. در چنین شرایطی، احزاب مستقل با فشارهای گسترده امنیتی، نهادی و رسانه ای مواجه اند و به همین دلیل، توان ایفای نقش مؤثر در تصمیم گیری های سیاسی را از دست می دهند. دولت ها با استفاده از ابزار قانونی و سازوکارهای نظارتی رسمی و غیر رسمی، فعالیت احزاب مستقل را محدود کرده، آنها را به نهادهایی تابع و کنترل شده تبدیل می کنند. این امر باعث تضعیف مشارکت سیاسی واقعی و فرسایش نهادهای میانجی میان جامعه و دولت شده است (Zahirinejad, 2016: 26). در این ساختار، احزاب وفادار به حکومت، نقش شبه اپوزیسیون را بازی می کنند. این احزاب در ظاهر مخالف، اما در واقع همسو با قدرت مرکزی، به گونه ای عمل می کنند که رقابت سیاسی را به شکلی نمایشی بازتولید کرده، نفوذ جریان های منتقد واقعی را کاهش می دهند (Gray, 2016: 1-8). این وضعیت موجب شده است که حتی احزاب مستقل نیز نتوانند در فضای سیاسی به طور مؤثر نقش آفرینی کنند و در نتیجه نظام نمایندگی سیاسی و مشارکت دموکراتیک به شدت تضعیف شده است. چنین شرایطی، رکود فعالیت حزبی، کاهش اعتماد عمومی و در نهایت ناپایداری احزاب سیاسی را به دنبال دارد (عباسی، ۱۳۹۹: ۱۱۲).

در ساختارهای شبه اقتدارگرا، انتخابات به رغم برگزاری منظم، فاقد رقابت و شفافیت واقعی است. نتایج اغلب از پیش تعیین شده اند و سازوکارهای انتخاباتی در خدمت تحکیم قدرت سیاسی موجود عمل می کنند. احزاب مخالف با محدودیت های سنگین قانونی، نظارتی و امنیتی روبه رو هستند که استقلال آنها را به شدت محدود می کند. در این وضعیت، نه تنها بنیان های رقابت سیاسی تحلیل می رود، بلکه شرایط برای بازتولید قدرت از طریق سازوکارهای دموکراتیک نیز از بین می رود. این مسئله منجر به بی اعتمادی عمومی و کاهش انگیزه برای مشارکت سیاسی می شود. هم زمان، فشارهای داخلی مانند اعتراضات مردمی و چالش های اقتصادی، در کنار فشارهای بین المللی مرتبط با حقوق بشر و آزادی های مدنی، منجر به ناپایداری احزاب سیاسی می شود (Sondrol, 2007: 1).

در ساختارهای شبه‌اقتدارگرا، انتخابات به ابزاری برای تأیید مشروعیت سیاسی حکومت تبدیل می‌شود و نقش واقعی خود در انتقال قدرت را از دست می‌دهد. احزاب سیاسی در این فضا، توان تعیین سیاست‌های کلان را ندارند و بیشتر به نهادهایی نمادین و ناپایدار تبدیل می‌گردند. نبود رقابت آزاد و شفاف باعث شده که احزاب از نقش پویای خود فاصله بگیرند و جایگاهشان در عرصه قدرت، تضعیف شود (Zahirinejad, 2016: 26).

در این ساختار، قوانین به نحوی طراحی شده‌اند که صرفاً احزاب وفادار به قدرت، اجازه فعالیت رسمی و رقابت را داشته باشند، در حالی که احزاب مستقل به حاشیه رانده می‌شوند. حمایت ساختار سیاسی از احزاب شبه‌اپوزیسیون، نوعی رقابت کنترل‌شده را شکل داده که هدف آن، جلوگیری از رشد و گسترش مخالفان واقعی است. احزاب واقعی اپوزیسیون دچار محدودیت‌های حقوقی، کاهش پایگاه اجتماعی و ناتوانی در بسیج عمومی هستند. این احزاب حتی در زمان وقوع بحران‌ها نیز قادر به فعال‌سازی ظرفیت‌های اجتماعی خود نیستند، که نشانه‌ای از ضعف شدید نهادی آنهاست. احزاب در چنین ساختارهایی تنها به حفظ ظاهر دموکراتیک نظام کمک می‌کنند و فاقد نقش واقعی در تعیین قدرت سیاسی‌اند. استفاده ابزاری از احزاب و انحصار منابع و رسانه‌ها توسط قدرت مرکزی، موجب کاهش اعتماد عمومی و تحلیل انگیزه‌های مشارکت سیاسی می‌شود. در نتیجه امکان شکل‌گیری یک نظام حزبی پویا، رقابتی و پایدار از میان می‌رود (Gray, 2016: 11-14).

ساختارهای شبه‌اقتدارگرا با بهره‌گیری از ترکیبی از ابزار قانونی، نهادی، رسانه‌ای و سیاسی، مانع شکل‌گیری رقابت سیاسی مؤثر و تعامل فعال میان احزاب مخالف و شهروندان می‌شوند. یکی از مهم‌ترین این ابزارها، ایجاد موانع غیر رسمی در مسیر ارتباط احزاب مستقل با جامعه است که موجب قطع پیوند آنان با پایگاه اجتماعی‌شان و از بین رفتن مشروعیت مردمی می‌شود. در برخی کشورها، این وضعیت به‌شدت حاد است. برای نمونه در روسیه، ۷۶ درصد مردم، احزاب سیاسی را نماینده منافع خود نمی‌دانند. این سطح از بی‌اعتمادی عمومی، ناپایداری احزاب را به همراه دارد. نبود رقابت سیاسی واقعی، عامل دیگری است که موجب ناپایداری احزاب سیاسی می‌شود. در کشورهای آفریقایی و آمریکای لاتین نظیر تانزانیا و ونزوئلا، احزاب مخالف یا بسیار پراکنده‌اند یا به طور کامل از

صحنه رقابت حذف شده‌اند. حزب حاکم در تانزانیا، CCM، حتی در شرایطی که شواهدی از تقلب انتخاباتی وجود داشته، همچنان پیروز اعلام شده است. در ونزوئلا، احزاب قدیمی نتوانسته‌اند خود را به عنوان جایگزین‌های قابل اعتماد معرفی کنند و این مسئله به ناتوانی اپوزیسیون در کسب حمایت عمومی منجر شده است. افزون بر این، نابرابری سیستماتیک در دسترسی به منابع مالی و رسانه‌ای، قدرت احزاب مخالف را برای رساندن پیام خود و کسب مشروعیت اجتماعی به شدت محدود کرده است. برای مثال در روسیه، احزاب اپوزیسیون با محدودیت‌های گسترده در استفاده از رسانه‌های عمومی مواجه‌اند که این مسئله موجب حذف تدریجی آنها از رقابت سیاسی شده و قدرت را بیش از پیش در دست حزب حاکم متمرکز ساخته است (Ekman, 2009: 14-26).

پایداری احزاب سیاسی در انواع نظام‌های شبه‌اقتدارگرا متفاوت است. در دسته نخست که رژیم‌های در حال تعادل هستند و با برقراری توازن میان نیروهای رقیب، بدون ایجاد تغییر در ساختار قدرت، ثبات سیاسی خود را حفظ می‌کنند، ساختار حزبی بازتر و امکان رقابت درون حزبی می‌تواند زمینه‌ساز بروز انشقاق‌های سیاسی و خروج شخصیت‌های کلیدی شود که در نهایت به تضعیف رژیم می‌انجامد. حزب سازمان ملی مالای‌های متحد (UMNO) مالزی در دهه‌های اخیر، علی‌رغم ساختار نسبتاً باز درون حزبی، با انشقاق‌های قابل توجهی مواجه بوده است؛ از جمله جدایی تنگکو رازالی در سال ۱۹۸۷ و انور ابراهیم در سال ۱۹۹۸ که با تشکیل احزاب رقیب، چالش‌های جدی برای حاکمیت ایجاد کردند (Abdullah, 2016: 9).

دسته دوم، رژیم‌های در حال زوال را در برمی‌گیرد که با تضعیف تعادل درونی و گرایش روزافزون به اقتدارگرایی مطلق، اغلب در بستر رکودهای اقتصادی و اجتماعی شکل می‌گیرند. در این نوع از شبه‌اقتدارگرایی، احزاب سیاسی، بقا و تداوم بیشتری دارند؛ همانند حزب اقدام مردم (PAP) سنگاپور که با ایجاد یک نظام تک‌حزبی مسلط و فقدان دموکراسی درون حزبی، زمینه انسجام نخبگان سیاسی و تثبیت درونی رژیم را فراهم آورده است. این حزب از سال ۱۹۶۵ تاکنون در تمامی انتخابات پارلمانی، بیش از ۹۰ درصد کرسی‌ها را در اختیار داشته و در این بازه زمانی، شاهد هیچ‌گونه انشقاق یا ریزش سیاسی مؤثری نبوده است (همان: ۱۰-۱۱).

دسته سوم، رژیم‌های نیک‌خواه هستند که هرچند فاقد توازن قدرت درون‌ساختاری‌اند، به اصلاحات تدریجی و حتی گذار به دموکراسی گرایش دارند. در این رژیم‌ها، احزاب سیاسی رقیب به صورت کنترل‌شده‌ای در کنار حزب حاکم، ایفای نقش می‌کنند. کرواسی در دهه ۱۹۹۰ را می‌توان نمونه‌ای از این نوع رژیم‌ها دانست؛ نظامی که علی‌رغم تمرکز اقتدار در دستان حزب حاکم به رهبری «فرانیو توچمان»، نشانه‌هایی از اصلاحات سیاسی و گشایش فضای رقابتی را بروز داد. در این رژیم، هرچند احزاب مخالف، مجاز به فعالیت و شرکت در انتخابات بودند، محدودیت‌های سیاسی و کنترل رسانه‌ای همچنان پابرجا بود. در عین حال رشد اقتصادی و فشارهای بین‌المللی، این رژیم را به سمت باز کردن تدریجی فضای سیاسی و حرکت محتاطانه به سوی دموکراسی سوق داد؛ هرچند حزب حاکم همچنان در دهه ۱۹۹۰، سلطه خود را حفظ و رقابت سیاسی را به طور کنترل‌شده هدایت می‌کرد (اتاوی، ۱۳۸۶: ۱۳۳-۱۵۸).

در مجموع می‌توان گفت که ساختارهای شبه‌اقتدارگرا با مجموعه‌ای از ابزار رسمی و غیر رسمی، از جمله کنترل رسانه‌ها، مهندسی انتخابات، تضعیف احزاب مخالف و ایجاد اپوزیسیون‌های ساختگی، عملاً احزاب سیاسی را از نقش تاریخی و کارکرد دموکراتیک خود تهی می‌کنند. این فرایند نه تنها به ناپایداری احزاب سیاسی می‌انجامد، بلکه زمینه تثبیت اقتدارگرایی در پوششی دموکراتیک را نیز فراهم می‌سازد. در چنین ساختاری، احزاب سیاسی نه تنها از نقش مؤثر در تصمیم‌گیری سیاسی محرومند، بلکه به دلیل نداشتن استقلال نهادی و ارتباط مؤثر با جامعه، از مشروعیت اجتماعی نیز برخوردار نیستند. در نتیجه ساختارهای شبه‌اقتدارگرا به گونه‌ای طراحی شده‌اند که به طور نظام‌مند، مانع از شکل‌گیری یک نظام حزبی پایدار و رقابتی می‌شوند.

نتیجه‌گیری

تحلیل نظری رابطه دیالکتیکی میان ساختار قدرت سیاسی و پایداری یا ناپایداری احزاب سیاسی نشان می‌دهد که دوام و تداوم حیات حزبی، به طور بنیادین از نوع آرایش قدرت در هر نظام سیاسی متأثر می‌گردد. در رژیم‌های اقتدارگرا، احزاب به جای ایفای نقش میانجی میان دولت و جامعه، عمدتاً به ابزاری برای بازتولید و تحکیم سلطه سیاسی تبدیل می‌شوند. ضعف نهادی، وابستگی به رهبری فردی، محدودیت‌های قانونی

و سرکوب سازمان یافته، از مهم ترین عواملی اند که مانع پایداری احزاب می شوند. در چنین شرایطی، مشارکت سیاسی به شدت محدود شده، احزاب از پیوند با بدنه اجتماعی گسسته می شوند و در سطح نخبگان قدرت محصور می گردند. افزون بر این، اتکای ساختار حزبی به منابع رانتی و بهره گیری ابزاری از احزاب در مدیریت قدرت، ماهیت دموکراتیک کنش حزبی را مخدوش می سازد و در نهایت ناپایداری حزبی را به صورت پیامدی نظام مند و نه اتفاقی در نظام های اقتدارگرا تثبیت می کند.

در مقابل در نظام های دموکراتیک، احزاب سیاسی از چارچوب های قانونی، رسانه ای و نهادی برای رقابت و مشارکت برخوردارند؛ اما همچنان با چالش هایی مواجه اند که می تواند زمینه ساز ناپایداری آنها شود. ضعف رهبری، فقدان انسجام ایدئولوژیک، شخصی سازی سیاست و قطبی سازی فضای سیاسی، از جمله عواملی است که موجب تضعیف احزاب در این بستر می گردد. همچنین بحران های اقتصادی و فشارهای بین المللی نیز می تواند پویایی احزاب را با مخاطره مواجه سازد. با وجود این، وجه تمایز ساختار دموکراتیک آن است که این ناپایداری ها در چارچوبی قانونی و رقابتی مدیریت می شود و زمینه بازسازی و تداوم ثبات حزبی فراهم می گردد.

در ساختارهای شبه اقتدارگرا، احزاب سیاسی از کار ویژه های واقعی خود در نمایندگی، رقابت و مشارکت تهی شده، عمدتاً به ابزاری برای مشروعیت بخشی صوری به نظم اقتدارگرایانه تبدیل می شوند. فقدان رقابت آزاد، کنترل سخت گیرانه رسانه ها و محدود سازی احزاب مستقل، زمینه تضعیف کارکرد حزبی را فراهم می سازد. حتی در شرایطی که سازوکارهای انتخاباتی ظاهراً وجود دارند، نتایج از پیش تعیین شده و حضور اپوزیسیون های ساختگی، امکان چرخش قدرت و بازسازی حزبی را از میان می برند. چنین ساختارهایی با ایجاد ثباتی صوری، پویایی حزبی را مسدود ساخته، در نهایت منجر به ناپایداری احزاب سیاسی می شوند.

منابع

- آزادی، اسماعیل (۱۳۹۸) تبارشناسی جریان‌های سیاسی و آسیب‌شناسی احزاب در ایران، تهران، ثالث.
- اتاوی، مارینا (۱۳۸۶) گذار به شبه‌دموکراسی یا شبه‌اقتدارگرایی، ترجمه سعید میرترابی، تهران، قومس.
- احمدی، مونا و مهدی شعبان‌پور منصور و اسدالله یاور و ناصرعلی منصوریان (۱۴۰۱) «موانع حقوقی تأسیس و توسعه احزاب در ایران با نقد قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی ۱۳۹۵»، فصلنامه سیاست، سال پنجم، شماره ۱۱، صص ۳۴۲-۳۶۰.
- <https://doi.org/10.30510/psi.2022.319702.2801>
- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۸) علل ناکارآمدی احزاب سیاسی در ایران، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- اردستانی، محمود (۱۳۸۹) دموکراسی و ارتش در مصر، تهران، ضیایی.
- اسمیت، برایان کلایو (۱۳۸۷) فهم سیاست جهان سوم: نظریه‌های توسعه و دگرگونی سیاسی، ترجمه امیرمحمد یوسفی و محمدسعید قاینی نجفی، تهران، مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- اشرفی، اکبر (۱۳۹۷) «بررسی فلسفه تشکیل و دلیل تعطیلی فعالیت‌های حزب جمهوری اسلامی»، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، شماره ۲، صص ۶۷-۹۰.
- امام‌جمعه‌زاده، سید جواد و سید داوود معصومی (۱۳۸۹) «رانتیریسم و تأثیر آن بر رابطه دولت و احزاب در ایران ۱۳۳۰-۱۳۵۷»، جستارهای سیاسی معاصر، سال یکم، شماره ۱، صص ۳۳-۴۹.
- ایوبی، حجت‌الله (۱۳۸۰) احزاب سیاسی در غرب، تهران، سروش.
- بخشی آنی، رضا و مسعود نیلی و سیدمهدی برکچیان (۱۴۰۱) «دموکراسی یا دیکتاتوری: اثر نوع نظام سیاسی بر نهادهای اقتصادی»، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال سی‌ام، شماره ۱۰۲، صص ۵۳-۷۸.
- doi: 10.52547/qjerp.30.102.53
- بلاندل، ژان (۱۳۷۸) حکومت مقایسه‌ای، ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- پیروز، مجید (۱۴۰۰) تحلیل موانع نهادینگی حزب جمهوری اسلامی، رساله دکتری علوم سیاسی، استاد راهنما: سیدعلیرضا بهشتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- تبریزنیا، حسین (۱۳۷۷) برخی علل ناپایداری احزاب سیاسی در ایران، تهران، سیاوش.
- دوورژه، موریس (۱۳۸۶) احزاب سیاسی، ترجمه رحیم علومی، تهران، امیرکبیر.
- شهبازی، محبوب (۱۳۸۰) تقدیر مردم‌سالاری: نقش انتخابات در روند دموکراسی ایران، تهران، روزنه.
- عباسی، رضا (۱۳۹۹) نظام‌های سیاسی در دوران معاصر، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی.
- علم، محمدرضا (۱۳۷۹) سهم فرهنگ سیاسی ایران در ناپایداری احزاب سیاسی از مجلس اول تا انقراض قاجاریه، رساله دکتری، استاد راهنما: علی‌اصغر مصدق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی.

قاضی (شریعت‌پناهی)، ابوالفضل (۱۳۸۳) حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، چاپ دوازدهم، تهران، میزان.
قنوتی، نسرین و مجید وحید و احمد ساعی و علیرضا ازغندی (۱۳۹۶) «بازتولید ساختار رانتی در ایران»، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی (مطالعات راهبردی جهانی شدن)، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۲۰۳-۲۲۱.

قوام، عبدالعلی (۱۳۷۱) توسعه سیاسی و تحول اداری، تهران، قومس.
کاتز، ریچارد اس و ویلیام کروتی (۱۳۹۵) دانشنامه سیاست حزبی، ترجمه محسن میردامادی و سید علیرضا بهشتی شیرازی، تهران، روزنه.
کاویانی، محمود (۱۳۸۸) جنبش‌های اسلامی در مصر، تهران، خط سوم.
مک‌لین، ریان (۱۳۸۱) فرهنگ علوم سیاسی، ترجمه حمید احمدی، تهران، میزان.
مون‌تسکیو، شارل دو (۱۳۷۳) روح‌القوانین، ترجمه علی‌اکبر مهدتی، تهران، امیرکبیر.
نوذری، حسنعلی (۱۳۸۱) احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی، تهران، گستره.
ویر، ماکس (۱۳۹۵) اقتصاد و جامعه، ترجمه محمد عمادزاده و دیگران، تهران، سمت.
همتی، زهره و حسین مسعودنیا و فرهاد درویشی سه‌تلائی (۱۴۰۲) «کاربست روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها در تحلیل کژکارکردی احزاب سیاسی در ایران (۱۳۸۵-۱۴۰۰)»، فصلنامه سیاست متعالیه، دوره یازدهم، شماره ۱، صص ۱۴۱-۱۶۲.

doi: 10.22034/sm.2023.528931.1693

- Abdullah, W. J. (2016) Assessing party structures: Why some regimes are more authoritarian than others. *Australian Journal of International Affairs*, 70 (2), 121-140. <https://doi.org/10.1080/10357718.2016.1151859>
- Bill, J. A. (1973). The plasticity of informal politics: The case of Iran. *Middle East Journal*, 27(2), 131-151. <http://www.jstor.org/stable/4325054>
- Bryan, A. (2021) Political parties and republican democracy. *Contemporary Political Theory*, 21(2), 262-282. <https://doi.org/10.1057/s41296-021-00499-5>
- Dahl, R. A. (1971) Polyarchy: Participation and opposition. Yale University Press. https://dispes.units.it/sites/dispes.units.it/files/all_pers/Dahl%20Polyarch%20y001.pdf
- Della Porta, D. (2004) Political parties and corruption: Ten hypotheses on five vicious circles. *Crime, Law and Social Change*, 42(1), 35-60. <https://doi.org/10.1023/B:CRIS.0000041038.99879.9c>
- Easton, D. (2024) The analysis of political structure. Routledge
- Ekman, J. (2009) Political participation and regime stability: A framework for analyzing hybrid regimes. *International Political Science Review*, 30(1), 7-31. <https://doi.org/10.1177/0192512108097054>
- Gill, Graeme. (1987) The single party as an agent of development: Lessons from the Soviet experience. *World Politics*, 39 (4), 566-578. <https://doi.org/10.2307/2010292>

- Gray, J. (2016, February 13) The role of political parties in Putin's hybrid-regime. E-International Relations. <https://www.e-ir.info/2016/02/13/the-role-of-political-parties-in-putins-hybrid-regime/>
- Gugin, L. C. (2008) The impact of political structure on the political power of women: A comparison of Britain and the United States, 37–56. <https://doi.org>
- Hafner, Fink D. (2024) Party system changes and challenges to democracy: Slovenia in a comparative perspective. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-54949-6>
- Linz, J. J. (1964) An authoritarian regime: Spain. In E. Allardt & Y. Littunen (Eds.), *Cleavages, ideologies and party systems* (pp. 291–341). Helsinki: Transactions of the Westermarck Society.
- (2000) *Totalitarian and authoritarian regimes*. Lynne Rienner Publishers.
- Moe, T. M. (2005) *Power and Political Institutions. Perspectives on Politics*, (3), 215–233. <https://doi.org/10.1017/S1537592705050176>
- Pildes, R. H. (2002) *Constitutionalizing democratic politics* (Public Law and Legal Theory Working Paper Series, No. 44). New York University School of Law. <https://ssrn.com/abstract=317800>
- Pinto, António Costa. (2002) Elites, single parties and political decision-making in fascist-era dictatorships. *Contemporary European History*, 11(3), 429–454. <https://doi.org/10.1017/S0960777302003053>
- Przeworski, A. (1991) *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge University Press.
- Reuter, O. J. (2021) Why do ruling parties extend authoritarian rule? Examining the role of elite institutions and mass organization (V-Dem Working Paper Series 2021:118). V-Dem Institute, University of Gothenburg. https://www.v-dem.net/media/publications/wp_118_final.pdf
- Rye, D. (2015) Political parties and power: A new framework for analysis. *PoliticalStudies*, 63(5), 1052–1069. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12158>
- Sondrol, P. C. (2007) Paraguay: A semi-authoritarian regime? *Armed Forces & Society*, 34(1), 46–66. <https://doi.org/10.1177/0095327X06295513>
- World Scientific. (2025) *Authoritarian party systems*. World Scientific. Retrieved April 10, 2025, from <https://www.worldscientific.com>
- Zahirinejad, M. (2016) Hybrid regime and rentier state: Democracy or authoritarianism in Iran? *Hemispheres: Studies on Cultures and Societies*, 31(4), 21–31. <https://doi.org/10.15804/hso160402>